

Skica portreta zaslužnega profesorja dr. Franeta Jermana (Ljubljana, 27. 12. 1933 – München, marec 2002)

BOJAN ŽALEC

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,

Oddelek za filozofijo,

Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana

V zadnji tretjini marca letos smo izvedeli, da je na poti v München omagal profesor doktor Frane Jerman. Nekaj dni kasneje je na tujih tleh podlegel teži kapi. Za njim je po eni strani ostala velika praznina, ki jo bomo po začetnem šoku šele začeli prav čutiti, po drugi strani pa je za Franetom, kot mu je smel reči skorajda vsakdo od nas, tudi veliko mlajših kolegov, učencev in prijateljev, ostalo mnogo sledi. Poblížje sva se spoznala na študijskem bivanju na Inštitutu za raziskovanje dela filozofa in psihologa Franza Brentana v Würzburgu 1993, kamor sva šla v okviru TEMPUS projekta *Fenomenologija in kognitivna znanost*. Sam sem tam prebil eno leto, profesor Jerman pa precej manj. Ko sva spomladi 1993 z njegovo lado samaro iz Ljubljane pripotovala v Würzburg, se je nastanil v skromnem penzionu Zlati sod, kjer sem stanoval tudi sam. Vez med nama se je med bivanjem v Nemčiji in kasneje vseskozi krepila na zelo različne načine: skozi zabavne trenutke, skozi skupno delo, skozi ocenjevanje itd. V spominu sem ga ohranil kot človeka, ki (mi) je želel in tudi znal pomagati. Zgodilo se je, da je v stiski človeku "posodil" denar, za katerega ni bilo potrebno neposredno prositi, potem pa ni pustil, da bi mu ta denar vrnil. O tej njegovi osebnosti plati bi lahko pričalo mnogo oseb, po svoje tudi dogodek z zapitkom študentov in "njihovih" gostov na brucovanju, ki pa je bil brez podlage in ga je molče, kajpak iz lastnega žepa, poravnal profesor Jerman.

Jasno še slišim, kako mi je nekoč nekako zanj značilno smejoč se dejal: "Italijanov v operi ne maram, se preveč derejo, moja najljubša opera pa je Mozartov Don Giovanni." Dodal je, da zelo ceni Dominga, ker vedno ve, kaj počne, drugače pa je bil med umetniki človeškega glasu, ki je tudi po njegovem mnenju najlepši inštrument, njegov prvak Slovan, nadvse fin in kultiviran pevec, pri katerem izstopa predvsem mojstrstvo interpretacije in poliglotska jasnost diktije, Nikolai Geda. Četudi je konec njegove življenjske poti povezan z Wagnerjem, dvomim, da je bila Wagnerjeva glasba tista, s katero je živel. Bach, Mozart (o katerem je tudi pisal), nadvse pa Dumky Antonina Dvoraka. Glasba pri Jermanovih na Resljevi cesti ni nikoli utihnila, vsaj kadar je bil profesor doma in ko ni spal. Da je bil del Jermanove duše umetniški, se ne gre čuditi, saj je izhajal iz meščanske, svobodomiselnne in umetniške družine. Oče je bil gledališki igralec, mati pa je do poroke upala, da bo nekoč postala operna pevka. V zgornjih treh pogledih je profesor Jerman ostal zvest svoji družini: ostal je svobodomislec, meščan in ljubitelj umetnosti. Ko je nekoč kritiziral izrazito malomeščanskost določene osebe, mi je zaupal, da je sicer tudi sam v določenih pogledih malomeščan. Njegovo govorjenje sem razumel približno takole: "Sicer sem tudi sam malomeščan, vendar se trudim, da to ne bi bilo moteče." Tipična jermanovska samoironija, kateri je sledil gromki smeh in povabilo k še enemu kozarcu piva ali vina. Ali je bil Jerman optimist? Morda. Gotovo pa se mu je gabila patetika in skorajda bal se je, da bi sam izpadel patetičen. Če se je počutil zares slabo, ko sem ga obiskal in povprašal, kako gre, je, kot da bi bolj zaradi

tega, da ne bi lagal, kot pa da bi, Bog ne daj, tarnal, odvrnil približno takole: "Gre, gre, drugače sem pa zanič, veš. Dihati ne morem." In že je govoril o besedilih, ki jih ravnokar prevaja, o prevajalskih zagatah in orehah, o primerjavah zadevnega filozofa z drugimi ipd. Potem mi je pokazal kakšno novost na svojem računalniku (ki je je bil zelo vesel), povprašal, kako gre meni in moji družini itd.

Cobissova baza podatkov 31. marca 2002 uporabniku postreže s 125 zadetki, a že brskanje po spominu pokaže, da manjkajo vsaj trije spisi: spremna beseda k Modrovemu prevodu dveh filozofskih spisov Rudolfa Cristopha Euckna v 38. zvezku *Nobelovcev* iz leta 1977, njegovo angleško besedilo "Brentanos conception of logic" iz zbornika *Phenomenology & Cognitive Science* (Dettelbach, 1996) in članek "Husserlova koncepcija logike" (*Analiza*, 1, 3-4, 1997). Že samo ta tri navedena besedila ponujajo izhodišče in delno utemeljitev za oris njegovega filozofskega zanimanja.

Tako kot besedilo o Eucknu je tudi svoje zadnje objavljeno besedilo, spremno študijo k svojemu zadnjemu objavljenemu prevodu (David Hume, *Naravna zgodovina religije*, Claritas, Študentska založba, Ljubljana, 2001), začel z razmišljanjem o jeziku. Mimogrede, če bi že moral iskati filozofa, ki bi bil najbližje Jermanovemu idealu, pa tudi soroden njegovemu temperamentu, bi bil to briljantni David Hume. Vsi knjižni prevodi Humea v slovenščino so prišli izpod njegovega peresa. Zdi se mi, da je model duha, ki ga je profesor Jerman sprejemal in razumel, v glavnih potezah vendarle tisti, ki ga je izoblikovala razsvetljenska novoveška misel. To njegovo razumevanje je včasih malce zožilo njegovo zmožnost recepcije novih zamisli predstavnikov brentanovske ali fenomenološke usmeritve, pa tudi sodobne naturalistične kognitivne filozofije. "Govoriti, da je čebela v intencionalnih stanjih, je čisti nesmisel," se je nekoč kar malce razhudil. Kadar je bil jezen, svoje nejevolje ni nikoli na dolgo in široko razlagal, ampak jo je izrazil v enem, dveh stavkih, kot da bi želel, da nezaželeno stanje čimprej mine. Pri Humeu ga je močno privlačil njegov slog filozofiranja, njegovo umirjeno skepso pa je popolnoma in z vsem srcem vzel za svojo. Podobno kot pri Meinongu, kateremu je posvetil svoje zadnje prevajalske ure in moči, in celo pri Vebru, je Humeova filozofija odigrala bistveno vlogo pri razvoju Jermanove misli: v določenem smislu stoji na začetku in koncu njegove filozofske poti.

S problematiko jezika se je Jerman soočal vseskozi: kot filozof, kot prevajalec, kot slavist, kot učitelj in pedagog. Menil je, da je očitno, da misel ni istovetna s svojim jezikovnim izrazom, ampak je slednji samo njen približek. Jezik je sicer nepopolno sredstvo sporočilnosti, vendar je edino, s katerim razpolagamo. Razumevanje je odvisno od poslušalčevega, bralčevega znanja, vednosti in še česa. Pa tudi sam jezik se seveda spreminja. S temi dejstvi je pojasnjeval potrebo po stalni razlagi filozofskih del, "čeprav bi bilo lepo, če bi knjige govorile same zase in ne bi bil potreben noben komentar, nobena 'študija'". Menil je, da se marsikatera filozofska zamisel da razumeti in povedati bolj preprosto, kot je to storil njen avtor. Prav v tem "poenostavljanju" je videl svojo moč in svojo sposobnost. Pri tem svojem početju nikakor ni ostal brez hvaležne publike. Seveda je trdil, da je vsak prevod že prevajalčeva interpretacija. Nekoč mi je dejal: "Svoje lastne filozofije nisem ustvaril, si pa prizadevam širiti tisto filozofijo, ki se mi zdi dobra." Svojo filozofsko nalogo je prepoznal v tem, da ljudem omogoči stik z besedili oziroma s filozofijo, ki se mu je zdela tega vredna. Kakšna in katera je bila ta filozofija, priča velika množica njegovih prevodov, ki jih je povečini pospremil s spremno študijo. Raznovrstnost omenjenih del (od Ortege y Gasset, preko Feuerbacha, Jakobsona, do Fromma) priča, da profesor Jerman dobre filozofije ni izbiral po ključu filozofske šole, kateri pripada njen avtor, in da je vanjo gotovo uvrščal vse filozofske klasike. Nobene filozofije ni zametoval, je pa do določenih filozofij čutil posebno dolžnost ali naklonjenost. Tu gotovo velja omeniti pripadnike filozofske šole, ki je veliko prispevala k

razjasnitvi vprašanj (filozofije) logike, znanosti, jezika ipd., se pravi predstavnik analitične filozofije in njihove slavne predhodnike. Jerman je prevedel Wittgensteinov *Traktat*, Russellovi besedili, pisal je o filozofiji logičnih pozitivistov in Dunajskem krogu, o tako imenovani filozofiji običajne govorice, takorekoč tik pred smrtjo je oddal prevod Quineovih "Dveh dogem empirizma" (ki bo izšel v eni od prihodnjih števil revije slovenskih analitikov *Analiza*). Jermanovo srce pa je bilo pri, če se lahko tako izrazim, srednjeevropski filozofiji, kamor sodi tudi Brantano, v določenem smislu celo Husserl, predvsem pa imam v mislih Poljake in Čehe: Twardovskega, Ingardna, Mukarovskega, Hruškovega, Teigea, Patočko. Tako poljščino kot češčino je profesor Jerman zelo dobro obvladal. Po osnovni izobrazbi je bil slavist (v svojem diplomskem delu, ki ga je po Jermanovih besedah profesor Slodnjak sprejel zadržano in z mešanimi občutki, je obravnaval Murnovo poezijo), kar je dobra osnova za učenje (slovenskih) jezikov. Priženil se je v družino, kjer so povsem naravno in spontano, tako mi je pripovedoval, uporabljali slovenski in češki jezik. Poljsko se je naučil med svojim daljšim študijskim bivanjem na Poljskem, ki ga je izrabil predvsem za študij poljske logične šole, v prvi vrsti zamisli Jana Lukaszewicza.

Pri prevajanju je sovražil tako imenovano "kalkiranje". Takih prevodov in prevajalcev ni spoštoval. Pogosto je poudarjal načelo, ki se ga je sam dosledno držal in mi ga kot mlajšemu prevajalskemu kolegu poskušal vcepiti v glavo: tujko uporabljaj samo takrat, ko resnično nimaš na voljo slovenskega izraza. Kdor v svojih lastnih besedilih ali prevodih uporablja npr. "kavzalen" namesto "vzročen", "princip", pa bi lahko uporabil "načelo", ipd., tisti ne hodi po poti, ki jo je s svojimi besedili, s svojimi napori za ohranjanje in ustvarjanje slovenskega filozofskega izrazoslovja in z ostalo svojo dejavnostjo pomagal izkrciti in poskušal utrditi profesor Jerman, v katerem skrb za materinščino ni nikoli mirovala. Pravzaprav je bil Jerman v določenem smislu precejšen slovanofil, kar pa je bilo svetlobna leta daleč od kakršnegakoli nacionalizma ali kulturnega šovinizma, saj mu je bila strpnost prav tako sveta kot ohranjanje in razvijanje slovenščine.

Jermanov pisni opus kaže na tri področja delovanja: logika, estetika ter zgodovina slovenske filozofije. Estetike na oddelku za filozofijo ni nikoli predaval, jo je pa predaval umetnostnim zgodovinarjem na Filozofski fakulteti v Ljubljani "vse do lanskega šolskega leta", kot je zapisal v *Šumijevem zborniku* (Ljubljana, 1998). Velike zasluge pa ima profesor Jerman, ki je bil učenec Alme Sodnikove, za proučevanje zgodovine slovenske filozofije. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je dosegel, da je zgodovina slovenske filozofije postala poseben, samostojen (za slušatelje samostojne smeri obvezen, za ostale izbiran) predmet na oddelku za filozofijo. Ta predmet je sam tudi poučeval in bil do leta 2000 njegov nosilec. Predmet je bistven dejavnik pri oblikovanju nujno potrebne zavesti o lastni filozofski tradiciji. Svoja raziskovanja je pregledno strnil v knjigi *Slovenska modroslovna pamet* (1987). Svoje gradivo iz raziskovanja neotomizma na Slovenskem je priobčil leta 1973. Je soavtor besedila o zgodovini oddelka za filozofijo v *Zborniku Filozofske fakultete 1919-1999* (Ljubljana, 2000). 1975. so v njegovem izboru in redakciji pri Slovenski matici v Ljubljani izšle Izbrane razprave Alme Sodnik, ki jim je dodal spremno študijo. Leta 1992 so pri Slovenski matici v Ljubljani izšli spisi poznavalca in v določenem smislu razvijalca Vebrove filozofije, ki je po vojni živel v Argentini, Vinka Brumna, z naslovom *Argentinski spisi*. Drugi, filozofski del spisov je uredil dr. Jerman in jim dodal uvodno študijo o Brumnovi filozofiji. Napisal je spremno študijo ter "nadzoroval" prevod dela *Misel in smisel* (Ljubljana, 1994), ki bralca uvaja v del fenomenologije in v katerem je Finec Seppo Sajama pisal tudi o Francetu Vebru. Vebru pripada osrednje mesto v zgodovini slovenske filozofije. Dr. Jerman je poskrbel, da je leta 1985 pri Slovenski matici v Ljubljani po šestdesetih letih izšel ponatis *Estetike* (ki je bil do leta 2000, ko je bila v

Claritasu ponatisnjena *Filozofija*, edini ponatis kakega Vebrovega knjižnega dela), h kateremu je prof. Jerman dodal spremno študijo o Vebru. V reviji *Acta analytica* je 1989. izšel njegov članek "Der Psychologismus und Webers Gegenstandstheorie". Njegovo uvodno besedilo "Knjigi na pot ..." vsebuje knjiga Ane Juvančič Mehle *Meinongova knjižnica v Ljubljani* (ZIFF, Ljubljana, 1998). V spremni besedi k svojemu prevodu *Psihologije z empiričnega vidika* (SM, 1999) je orisal recepcijo in proučevanje Brentanove misli na Slovenskem. Pisal je o zgodovini prevajanja na Slovenskem (1982, 1985), o estetskih nazorih Franceta Koblarja (1990). Bil je mentor pri številnih doktorskih disertacijah. Za *Slovenski biografski leksikon* je napisal gesla o nekaterih slovenskih filozofih. Pisal je tudi recenzije o delih s področja zgodovine slovenske filozofije ("Bojan Žalec, *Reprezentacije*" (1999)).

Profesor Jerman je bil izredno marljiv. Baje je še tik pred odhodom na zadnjo operno predstavo delal. V njegovi zapuščini sta ostali dve besedili Vebrovega graškega učitelja Alexiusa Meinonga, ki ju je nazadnje prevajal: celoten prevod Meinongove *Samopredstavitve* (1921) ter del prevoda besedila *O predmetnosti teoriji* (1904). Mislim, da se lahko našemu cenjenemu pokojnemu kolegu vsaj deloma oddolžimo tako, da obe besedili uredimo, dokončamo in natisnemo.

"Vrši samo žito," me je poučil, ko sem v prevodu nameraval uporabiti besedi "vršiti dejavnost". Kaj v teh trenutkih vrši v meni, je težko dojeti, nemogoče izreči. Vem pa, da je toplo, spoštljivo in hvaležno.